

Verslag ontwikkelgesprek - hoofdlijnen en conclusies HKU Bacheloropleiding Kunst en Economie Woensdag 21 mei 2025, online

Deelnemers

Vanuit het auditpanel namen deel aan het gesprek:

- De voorzitter van het auditpanel
- Een van de extern deskundigen

Vanuit HKU namen deel aan het gesprek:

- De directeur van HKU Kunst en Economie
- De onderwijskundige van HKU Kunst en Economie
- De studieleider van Bachelor Kunst en Economie jaar 1 en 2
- De studieleider van Bachelor Kunst en Economie jaar 3
- De studieleider van Bachelor Kunst en Economie jaar 4
- De producent speciale events, profilering en onderwijs
- Een kwaliteitszorgmedewerker (verslaglegging)

Inleiding

In november 2024 is de HKU Bacheloropleiding Kunst en Economie gevisiteerd door een onafhankelijk panel van extern deskundigen in het kader van verlenging van accreditatie door de Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie NVAO. De visitatie door het panel had als doel de kwaliteit van de opleiding te beoordelen aan de hand van 6 standaarden en daarover een advies te geven aan de NVAO.

Het visitatiepanel heeft een goed beeld van de opleiding kunnen krijgen door het vooraf bestuderen van het door de opleiding geschreven zelfevaluatie rapport, het bijbehorende studentenhoofdstuk en de diverse bijlagen. Daarnaast heeft het panel, voorafgaande aan de visitatiedag, het eindexamenfestival Exposure bezocht en enkele eindpresentaties van studenten bijgewoond. De gesprekken tijdens de visitatiedag zelf met studenten, docenten, alumni, vertegenwoordigers uit het werkveld, het opleidingsmanagement en de examencommissie, maakten het beeld compleet. In het adviesrapport aan de NVAO onderbouwt het visitatiepanel dat de HKU Bacheloropleiding Kunst en Economie voldoet aan alle standaarden. Het eindoordeel is derhalve positief.

“Het auditpanel trof een stevige opleiding aan die een unieke mogelijkheid biedt aan studenten om de relatie tussen kunst en economie te leggen. Het panel waardeerde de open en constructieve gesprekken die zij voerde met gepassioneerde en betrokken docenten, studenten en het betrokken werkveld. Het panel is positief gestemd over de opleiding en de kwaliteit die zij bewerkstelligt. De opleiding levert ‘mogelijkmakers’ af die de verbinding tussen economie en kunst maken en de creatieve industrie op tal van wijzen ondersteunen, aldus het panel”.

(Bron: Hobéon Beoordelingsrapport, 13 februari 2025)

Ontwikkelgesprek

Op 21 mei 2025 heeft een afvaardiging van de opleiding met twee leden van het visitatiepanel een ontwikkelgesprek gevoerd, als afsluiting van het accreditatietraject. Tijdens de visitatie is vooral teruggekeken. In het ontwikkelgesprek wilde de opleiding graag samen met de panelleden vooruitkijken, met het oog op de ontwikkeling van een nieuw Beroeps- en Opleidingsprofiel en de te nemen stappen richting de toekomst. Tijdens het ontwikkelgesprek zijn de volgende onderwerpen besproken:

- Meervoudige waarde-creatie/nieuwe economische modellen
- Cross-overs
- Technologie
- Internationalisering

Hoofdlijnen en conclusies

Meervoudige waarde-creatie, nieuwe economische modellen en cross-overs

Tijdens de visitatiedag is onder andere gesproken over het thema waardecreatie. Bij de opleiding Kunst en Economie wordt dit opgevat als meervoudige waardecreatie: het gaat hierbij niet alleen om economische waarde, maar ook om ecologische, sociale en culturele waarde. Dit is veelomvattend. Het is een uitdaging om te bepalen hoe je die waarde precies definieert en hoe je de impact ervan meet. Binnen de opleiding Kunst en Economie vormt dit een belangrijk uitgangspunt voor het nieuwe Beroeps- en Opleidingsprofiel. We leiden mensen op die primair aan de slag gaan in de kunst- en cultuursector. Binnen die sector is hun rol gericht op het versterken en toekomstbestendig maken ervan. Dat doen ze door meervoudige waarde te creëren – zowel economisch, ecologisch, cultureel als sociaal – en door bruggen te slaan tussen de sector en andere domeinen. Niet zozeer als creatieve professional, want dat is niet de kern van onze opleiding, maar juist in de rol van verbinder en veranderaar. Onze studenten leren waarde te herkennen, expliciteren en organiseren. Daarbij staat het opzetten van gelegenheidscoalities, samenwerkingsverbanden en cross-overs centraal. Steeds stellen we daarbij de vraag: hoe creëer je waarde, welke waarde is dat, en hoe maak je die expliciet?

De panelleden signaleren dat het economisch denken wereldwijd aan het verschuiven is. Op tal van plekken – ook internationaal, zoals in landen in Azië, waaronder China en India – ontstaan alternatieve manieren van denken over economie en waardecreatie, vaak met nieuwe uitgangspunten en eigentijdse definities, ontstaan vanuit een kritisch maatschappelijk debat. Deze alternatieve benaderingen verlaten de traditionele principes van extractie en exploitatie, waarbij de focus vooral ligt op de financiële uitkomst 'onder de streep'. Economen erkennen dat er een transitie gaande is, al is het nog onzeker welke richting die precies zal nemen. Juist in deze onzekere fase kunnen studenten en docenten, volgens de panelleden, een waardevolle bijdrage leveren aan het vormgeven van een nieuwe economische traditie. Een traditie die meer ruimte biedt voor sociale rechtvaardigheid, inclusiviteit en gelijkwaardigheid. Elementen die in de Nederlandse traditie bekend zijn. Voor Kunst en Economie is het bovendien niet nodig om al precies te weten waar iets eindigt. Er ligt hier duidelijk een veranderopdracht en de panelleden geven de opleiding mee om het als een onderzoeksproces te benaderen. Het gaat daarbij om meervoudige waardecreatie, maar ook om een diepere vraag: waar moet economie eigenlijk toe leiden? Leidt het tot een beter leven voor mensen, een herstellende natuur, regeneratie, welzijn, bestaanszekerheid? Dat soort vragen komen steeds nadrukkelijker op de agenda te staan, ook bij economen, beleidsmakers en kennisinstellingen. Dit biedt kansen voor het onderwijs om actief aan deze veranderopgave bij te dragen.

In het Nederlandse hoger onderwijs wordt gezocht naar wat economische transitie betekent voor opleidingen en onderzoek. In steden als Amsterdam ontstaan coöperaties en sociale ondernemingen, vaak met publieke ondersteuning. Ook banken zijn met deze thema's bezig. Misschien nog niet zo op de voorgrond maar vroeg of laat zal deze transitie de hele economische sector raken. Studenten moeten zich daartoe leren verhouden. Door deze ontwikkelingen al vroeg in de opleiding aan te kaarten kunnen studenten hun eigen visie en praktijk hierin ontwikkelen. Tegelijkertijd moeten we realistisch blijven: wereldwijd zijn er ook sterke tegenbewegingen, zoals in de huidige politiek in de USA, waar juist weer de traditionele conservatieve economische denkbbeelden de overhand nemen. De keuze voor een alternatieve, meer bottom-up economie is dus ook strategisch.

De kunsten, en instellingen als HKU, spelen traditioneel een voortrekkersrol in allerlei maatschappelijke transitities. Het panel ziet de modellen van Kunst en Economie voor meervoudige waardecreatie als krachtige instrumenten voor duurzame, sociale en culturele innovatie. Als deze benadering breder wordt toegepast, kan dat echte impact hebben. De benadering van meervoudige waardecreatie is een onderscheidende kernkwaliteit van KE, aldus de panelleden. Het is volgens hen belangrijk dat de lector dit thema actief blijft uitdragen en verdiepen. KE leidt juist de faciliteerders op: de professionals die ontwerpers ondersteunen, projectvoorstellen schrijven en subsidies aanvragen. Dat is een kracht van de opleiding die verder uitgebouwd kan

worden. KE opereert vanuit het hart van de kunst- en cultuursector en denkt mee over meervoudige waardecreatie, zonder zelf ontwerpers op te leiden. Die unieke positie onderstreept waarom KE geen uitstroomprofiel kan zijn van opleidingen als Creative Business en Commerciële Economie. Het is belangrijk om dat onderscheid te blijven benoemen.

Het panel benadrukt dat KE'ers niet alleen een belangrijke rol spelen bij het schrijven van projectvoorstellen, maar juist ook in de voorbereidende fase. Ze zouden al vroeg aan tafel moeten zitten bij domein overstijgende projecten (gericht op maatschappelijke veranderopgaven) om mee te denken en te adviseren vanuit meervoudige waardecreatie – bijvoorbeeld bij het verbinden van de juiste mensen, het opzetten van denktanks of het schrijven van startnotities. Daar is behoefte aan en KE'ers kunnen hierin een unieke strategische rol vervullen. Ook zou het volgens het panel waardevol zijn als de opleiding, het lectoraat of de onderzoeksgroep een voortrekkersrol pakt in het ontwikkelen van toegankelijke tools waarmee kunstenaars, makers en kunstinstellingen de sociale, culturele en ecologische impact van hun werk kunnen meten of zichtbaar maken. De ontwikkeling van dat soort modellen staat nog in de kinderschoenen, maar KE kan hier echt verschil maken en die ontwikkeling mede vormgeven.

In het kader van de onderwijsontwikkeling van jaar 4, waarin veel multidisciplinaire Utrechtse initiatieven met verschillende betrokken partijen voortkomen, legt de opleiding het panel de vraag voor: ziet men de KE-professional als leidend in projecten rond meervoudige waardecreatie, of eerder als een van de betrokken stakeholders? En moet de focus op de kunst- en cultuursector blijven, of beweegt de KE'er zich ook richting bredere domeinen?

In het daaropvolgende gesprek werd verkend welke rol de KE-professional vervult in projecten rond meervoudige waardecreatie. De algemene consensus was dat een KE'er idealiter vroeg in het proces betrokken is – bijvoorbeeld bij het formuleren van vraagstukken vanuit gemeenten of andere opdrachtgevers. Daarbij is de KE'er niet per se de leider, maar wel een gelijkwaardige gesprekspartner met een eigen perspectief, netwerk, kennis en talent. Het panel ziet de aanwezigheid van een KE'er aan de overlegtafel als een waardevolle interventie op zich, omdat dit vaak leidt tot andere uitkomsten dan wanneer bijvoorbeeld iemand met een financiële of beleidsmatige achtergrond aansluit. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat flexibiliteit belangrijk is: een KE'er moet het lef hebben om, waar nodig, tijdelijk het initiatief te nemen of een leidende rol op zich te nemen – bijvoorbeeld om een proces in gang te zetten – en om daarna weer ruimte te maken voor andere rollen, zoals die van projectleider of facilitator.

Belangrijk is vooral de proactieve houding van de KE'er – niet afwachten tot beslissingen zijn genomen die alleen nog maar uitgevoerd hoeven worden, maar al in de beginfase invloed uitoefenen. Afhankelijk van de schaal van het project kan de rol van een KE'er verschillen: bij kleinere, overzichtelijke initiatieven is er meer ruimte om ondernemend en leidend op te treden, terwijl bij grotere overheidsprojecten vaak een adviserende of agenderende rol past. Er worden voorbeelden genoemd van gemeenten waar mensen uit de creatieve sector al meedenken op het hoogste niveau, wat laat zien hoe waardevol vroegtijdige betrokkenheid is voor de richting van het gesprek en het eindresultaat.

Concluderend: Een KE'er moet proactief en daadkrachtig zijn, het initiatief durven nemen en flexibel verschillende rollen kunnen vervullen. Vooral bij grote partijen zoals gemeenten is het belangrijk zonder af te wachten je rol te pakken en je stem te laten horen en je eigen waarde en denkwijze te laten zien. Dit vraagt moed en het vermogen om kwetsbaarheid te accepteren, omdat niet alles altijd soepel verloopt. Daarnaast is samenwerking met een (eigen) netwerk van ontwerpers en creatieven heel waardevol. Zo krijg je beter inzicht in organisatorische, economische en juridische aspecten en zit je vanaf het begin sterker aan tafel met een sterk netwerk van creatieve professionals die je kan inzetten in dit soort samenwerkingen.

Een uitdaging voor de opleiding is dat studenten leren projecten te initiëren en 'de achterkant van het ontwerpproces' te organiseren, zonder zelf te ontwerpen. Toch hebben veel studenten de behoefte om ook zelf iets te maken. Tijdens het gesprek werd geconcludeerd dat het waardevol is als studenten die maakervaring wél deels opdoen. Zo ervaren ze de onzekerheid van een creatief

proces en leren ze beter omgaan met verwachtingen van opdrachtgevers. Dat helpt hen om het proces – en niet alleen het resultaat – te bewaken. Een beperkte creatieve ervaring, binnen hun rol, versterkt hun begrip en dat kan de procesgang ten goede komen en frustratie bij makers voorkomen.

Het panel benadrukt tenslotte het belang van balans binnen de opleiding: het is waardevol dat studenten leren werken met modellen voor meervoudige of circulaire waardecreatie (nieuwe economische modellen) die voor hele ketens de voor- en nadelen inzichtelijk maken, maar ze moeten óók de standaard economische en financiële berekeningen beheersen. Zo kunnen ze het verschil uitleggen aan traditionele economen en worden ze niet weggezet als 'kunstenaars met eigen methodes'. Beide perspectieven zijn nodig, zeker in een marktgedreven of competitieve economie, waarin financiële en meervoudige waarde elkaar juist kunnen versterken. Het 'oude financiële denken' zal altijd blijven bestaan. Daarnaast zien we in het onderwijs en het werkveld ook de invloed van AI toenemen. Maak daar op een slimme manier gebruik van. Meervoudige waardecreatie en financiële waarde hoeven elkaar niet uit te sluiten. Sterker nog, zonder meervoudige waardecreatie wordt financiële haalbaarheid juist lastiger.

Technologie

De technologische ontwikkelingen gaan enorm snel en zijn veelomvattend. Kunst en Economie moet zich bezighouden met de vraag welke impact de technologische ontwikkelingen gaan hebben op de kunst- en cultuursector en op het onderwijs. Technologie, zoals AI, beïnvloedt niet alleen maakpraktijken, maar ook het hele economisch denken en hoe gekeken wordt naar waardecreatie. Welke aandachtspunten kan het panel de opleiding daarin meegeven?

Het panel benadrukt dat het cruciaal is om technologische ontwikkelingen actief en slim te volgen, en dat dat een collectieve taak is. Implementatie van nieuwe technologieën kan in kleine stapjes die langzaam worden uitgebreid, 'lean and mean', aan de hand van 'best practices'. Je kunt niet alles tegelijk doen. Het panel adviseert om dit systematisch aan te pakken via een kleine wendbare werkgroep, met duidelijke expertiseverdeling.

KE heeft hierin al stappen gezet met een interne groep docenten en ondersteuning vanuit HKU, waar op centraal niveau een aantal experts zich met dit onderwerp bezighouden. Studenten mogen AI gebruiken, maar kritisch denken moet centraal blijven staan. De snelle ontwikkelingen dwingen ook docenten om hun rol te herzien. Dit kan een uitdaging zijn - daar moet aandacht voor zijn - maar het biedt ook kansen voor vernieuwend en betekenisvol onderwijs. Lesgeven gaat niet over eenzijdige kennisoverdracht, maar om kennisuitwisseling; ook kennisuitwisseling over mogelijke inzet van AI. Dat is juist inspirerend.

Studenten lopen vaak voor op het werkveld in hun gebruik van AI, wat waardevolle inzichten en verrassende perspectieven oplevert. Ze zullen steeds vaker met resultaten en ideeën komen die voor docenten nog nieuw zijn, of waar binnen het werkveld nog helemaal niet over is nagedacht. Dat is indrukwekkend. Wanneer zulke vernieuwende uitkomsten, bijvoorbeeld rond nieuwe economische modellen of meervoudige waardecreatie, worden teruggevoerd in AI-systemen, draagt dat bij aan de verdere ontwikkeling van die AI-systemen. Zo kunnen studenten actief meebouwen aan de kennisbasis van AI, en dat maakt hun rol extra interessant. Het is bovendien helemaal niet vreemd, of erg, dat docenten in dit proces óók van hun studenten leren.

Tegelijkertijd leven er terecht zorgen over de afhankelijkheid van grote technologiebedrijven, de 'big tech'. Dat vraagt om een kritische houding en bewuste keuzes binnen het onderwijs. Waar Kunst en Economie binnen HKU eerder vooroefde in de implementatie van Microsoft en Outlook, wordt nu bewust een pas op de plaats gemaakt en ingezet op meer autonomie. De opleiding wil zelf proactief bepalen wat nodig is, welke koers wordt gevolgd, vanuit welke ethische kaders en onder welke condities. Dat kan betekenen dat er wordt ingeleverd op efficiëntie, bijvoorbeeld door gebruik van meerdere kleinere applicaties, om afhankelijkheid van 'big tech' te beperken. Europese samenwerking en aandacht voor ethiek, veiligheid en didactiek zijn volgens het panel hierin cruciaal. Tegelijk, gaf een van de panelleden aan, klinkt ook in landen als China de vraag wat Europa nodig heeft om aan de kritiek op de snelle technologische (AI-) ontwikkelingen te

kunnen voldoen. Er wordt om Europese input gevraagd. Het panel adviseert de opleiding om inderdaad zelf te bepalen wat nodig is en te verkennen hoe AI en nieuwe technologieën kunnen bijdragen aan goed, mensgericht onderwijs. Kijk daarbij wat je als instelling in eigen beheer kunt doen, ook al is dat voor kleinere hogescholen als de HKU een uitdaging. Denk pro-actief mee over de toekomstige ontwikkelingen.

Internationalisering

Internationalisering binnen het onderwijs staat onder druk, mede door politieke ontwikkelingen en beleidswijzigingen op nationaal niveau zoals de Wet Internationalisering in Balans (WIB) en de TAO (Toets Anderstalige Onderwijs). Hoewel de opleiding Kunst en Economie Nederlandstalig is en blijft, waardoor zij niet direct geraakt wordt door deze nieuwe wetgeving, kunnen veranderingen bij andere instellingen wel degelijk het speelveld beïnvloeden. Concurrerende opleidingen die straks niet meer in het Engels aangeboden kunnen worden, zullen zich meer gaan richten op Nederlandse studenten en dat kan gevolgen hebben voor de instroom bij KE.

Internationale samenwerking is van groot belang voor Kunst en Economie en in de visie van de opleiding moeten studenten worden opgeleid met een internationale blik. Dat betekent: oog voor de mondiale context, interculturele samenwerking, en culturele sensitiviteit. KE blijft daarom investeren in de internationalisering van het onderwijs d.m.v. samenwerking met internationale partners en uitwisseling van docenten en studenten. Het lukt echter niet goed om ook grootschalige internationale programma's van de grond te krijgen.

Het panel bevestigt dat internationalisering van het onderwijs onder druk staat door het huidige beleid van de minister. Tegelijkertijd is Nederland een internationaal georiënteerde economie en een internationale hub. Internationale ervaring en interculturele vaardigheden zijn essentieel voor studenten en docenten. Het panel is van mening dat de opleiding studenten en docenten moet blijven stimuleren om zelf naar het buitenland te gaan. Een risico is dat studenten en docenten anders slechts een theoretisch beeld houden van internationale contexten, wat stereotyperingen en generalisaties in de hand werkt. Het is belangrijk internationale oriëntatie, ook in kleine vormen, in het curriculum te verankeren. Studenten moeten daarnaast gestimuleerd worden om ook eigen initiatief te nemen en daarbij van elkaar te leren, dat is onderdeel van hun opleiding.

Kunst en Economie is in Nederland uniek met haar economische benadering van de kunstensector en focus op meervoudige waardecreatie. Zoek internationaal partners die hierin vooroplopen, zoals Aalto University (Finland) of de Politécnico de Leiria in Caldas de Rainha (Portugal). Samenwerking met zulke instellingen versterkt de inhoud én het onderscheidend vermogen. Het biedt studenten de kans om andere economische en culturele contexten te verkennen, waarbij ze zelf eigenaarschap nemen over wat ze willen leren.

De opleiding signaleert dat studenten passiever zijn geworden, mede door een onderwijsmodel gebaseerd op cliëntelisme: "u vraagt, wij draaien." Dit sluit aan bij een bredere maatschappelijke trend waarin economie steeds meer een doel op zich is geworden, in plaats van een middel voor een goed leven. Tegelijkertijd voltrekt zich een paradigmashift in het economisch denken en een bredere maatschappelijke kanteling van focus op groei en welvaart naar focus op welzijn. Dat vraagt om mensgericht onderwijs en aandacht voor wat een mooi of verbindend leven betekent. Juist daar ligt een kans voor Kunst en Economie, met gebruik van haar creatieve en kunstzinnige achtergrond als onderdeel van de HKU. De kunsten kunnen een sleutelrol spelen in het versterken van (lichamelijk) bewustzijn, en het doorleven van creatieve processen – een unieke kracht van de opleiding die nog sterker benut kan worden. Studenten tonen hier zelf ook interesse in, vaak vanuit persoonlijke betrokkenheid. Dat zag het panel ook terug in de eindwerken van studenten Kunst en Economie die zij zagen bij het afstudeerfestival Exposure.

Wat verder ter tafel kwam

Leven Lang Ontwikkelen (LLO) vormt een relevant en uitdagend thema voor de opleiding. Het maken van keuzes over wat je studenten níet meegeeft tijdens de opleiding is soms lastiger dan

bepalen wat je ze wél wilt bieden. Juist in dat spanningsveld komt LLO naar voren als kansrijk domein. Het panel ziet mogelijkheden voor de opleiding om zich hierin sterker te positioneren.

Een van de studieleiders benadrukte het belang van gedegen onderzoek naar de behoefte aan nascholing binnen de kunst- en cultuursector, en of daarin kansen liggen waarop Kunst en Economie kan inspelen. Het panel is ervan overtuigd dat die mogelijkheden er zijn – vooral wanneer Kunst en Economie haar onderscheidende visie op meervoudige waardecreatie verder uitwerkt en vertaalt naar gerichte trainingen voor alumni en docenten.

Daarnaast groeit de belangstelling voor kunst en creativiteit vanuit professionals uit andere sectoren. De kunstensector speelt een cruciale rol in innovatie. Er is volgens het panel een groeiende groep professionals – bestuurders, economen, business managers – die het belang erkent van creatieve denkkraft, maar de inhoudelijke kennis over de kunstsector mist. Er ligt duidelijk een kans voor KE om voor deze doelgroep een brugfunctie te vervullen via gerichte LLO-programma's. Het panel onderstreept dat het huidige aanbod daarin nog beperkt is, wat ruimte biedt om een vernieuwend profiel neer te zetten.

Internationaal liggen er eveneens kansen. Landen als Portugal bieden voorbeelden van hoe opleidingen zich sterk positioneren binnen het LLO-domein. Daar kunnen we van leren. Het panel benadrukt dat Kunst en Economie goed moet nadenken over haar waarde voor internationale partners. Die waarde kan juist liggen in het internationale netwerk dat we in Nederland hebben opgebouwd en in ons vermogen om kennis en inspiratie van buiten naar binnen te halen. Dat kan de opleiding ook interessant maken voor internationale partners.

Afsluitend

De opleiding bedankt beide panelleden voor hun inspirerende en waardevolle bijdragen. De gedeelde inzichten sluiten niet alleen goed aan bij ontwikkelingen die al door de opleiding in gang zijn gezet, maar hebben ook geleid tot nieuwe perspectieven en concretere ideeën. De gesprekken hebben de aanwezigen extra energie en motivatie gegeven om met hernieuwde kracht door te gaan op de ingeslagen weg en verder te bouwen aan de toekomst van de opleiding.